

PROFIL EMÍLIE RIGOVEJ

Nina Vrbanová

Emília Rigová (*1980, Slovensko) je vizuálna umelkyňa a aktuálne aj vedecko-výskumná pracovníčka na Akadémii umení v Banskej Bystrici. Tu absolvovala štúdium v odbore sochárstvo a v roku 2011 získala doktorský titul pod vedením Juraja Saparu (dizertačná práca: Socha ako metalepsia v digitálnom veku). V uplynulých desiatich rokoch pôsobila na Katedre výtvarnej kultúry Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde viedla umelecké kurzy v odboroch socha, multimédiá a intermédiá. Ako vizuálna autorka absolvovala rezidenčné pobyty v MuseumsQuartier vo Viedni, v Czarnej Góre v Poľsku, v Budapešti v rámci Visegrad Artist Residency Program, ako aj v New Yorku na Residency Unlimited krátko po tom, čo sa v roku 2018 stala laureátkou Ceny Oskára Čepana. Medzi jej samostatné výstavy patria *Nane Oda Lavutaris/Who will play for me?* (mumok, Viedeň, 2022), *One doesn't Stir without the Other* (23rd Triennale di Milano, 2022), *Čohani z Koni Ajlend*. Podľa Bári Raklóri (Kunsthalle Bratislava, 2020), *Ikony periférie* (Gandy Gallery, Bratislava, 2019), *Lost Forest* (ERAC, Berlín, 2018) alebo *Lost Identity* (MQ21, Viedeň, 2018). V rámci skupinových výstav bola zastúpená napr. na Kathmandu Triennale 77 (2022, Nepál), *RESIST! The Art of Resistance* (RJM, Kolín nad Rýnom, 2021) alebo *FUTUROMA* (La Biennale, Benátky, 2019). Venuje sa výstavnej, kurátorskej a publikačnej činnosti. Spolu s Petrou Hanákovou bola kurátorkou výstavy *Keres Kultura! Robíme kultúru! Súčasné umenie a rómska identita* (Stredoslovenská galéria, Banská Bystrica, 2019), ako aj *Otvorená cesta/Phundrado Drom* (Národopisné múzeum, Praha, 2022).

Emília Rigová (*1980, Slovakia) is a visual artist and, currently also a researcher at the Academy of Arts in Banská Bystrica (SK), where she completed her studies in the field of sculpture and, in 2011, obtained a doctoral degree under the guidance of Juraj Sapara (dissertation thesis: *Sculpture as a metalepsis in the digital age*). In the past ten years, she has worked at the Department of Fine Arts at the Pedagogical Faculty of Matej Bel University in Banská Bystrica, where she facilitated art courses in the fields of sculpture, multimedia, and intermedia. As a visual artist, she has completed residencies at the MuseumsQuartier in Vienna, Czarna Gora in Poland, in Budapest as part of the Visegrad Artist Residency Program, as well as in New York at Residency Unlimited shortly after becoming a laureate of the Oskar Čepan Award in 2018. Her solo exhibitions include: *Nane Oda Lavutaris/Who will play for me?* (mumok, Vienna, 2022), *One doesn't Stir without the Other* (23rd Triennale di Milano, 2022), *Čohani z Koni Ajlend*. After Bári Raklóri (Kunsthalle Bratislava, 2020), *Icons of the Peripheral*, (Gandy Gallery, Bratislava, 2019), *Lost Forest* (ERAC, Berlin, 2018), or *Lost Identity* (MQ21, Vienna, 2018). Within the framework of group exhibitions, she has been represented, for example, at na Kathmandu Triennale 77 (2022, Nepal), *RESIST! The Art of Resistance* (RJM, Köln, 2021) or *FUTUROMA* (La Biennale di Venezia, 2019). She has been engaged in exhibition, curatorial and publishing activities. Together with Petra Hanáková, she was the curator of the exhibition *Keres Kultura! We make culture! Contemporary Art and Roma Identity* (Central Slovak Gallery, Banská Bystrica, 2019), as well as *Otvorená cesta* (Open Road) / *Phundrado Drom* (Ethnographic Museum, Prague, 2022).

Portrét autorky © Emilia Rigová 2022

„The generation that will come after does not have such a vacuum around it as the one we felt“

EMÍLIA RIGOVÁ in an interview with NINA VRBANOVÁ

Annotation

The interview of visual artist Emília Rigová with the curator and art theorist Nina Vrbanová was conducted on the occasion of the artist's solo exhibition in the prestigious site of the Vienna mumok. The exhibition titled *Nane Oda Lavutaris/Who will play for me?* announces a new stage in Rigová's work, while, at the same time, evaluating her long-time cooperation with mumok's chief curator Rainer Fuchs, who curated the exhibition. In addition to the exhibition project, the interview also reflects on the wider context of the artist's work, its semantic and visual layers. It focuses on the representation of the artist within the international scene, its institutions, and collective shows similar to the Triennale di Milano.

Nina Vrbanová (b. 1986, Slovakia) is a curator and critic of contemporary visual art. She studied at the Constantine the Philosopher University in Nitra (SK) and the Charles University in Prague (CZ). Between 2009 and 2013, she worked as curator and project manager at the Cyprián Majerník Gallery in Bratislava. She pursued her doctoral studies in the field of aesthetics from 2010 to 2016. She worked in Kunsthalle Bratislava as a curator from 2014, and as director and chief curator from 2017 to 2021. She played a leading role in the institution of Kunsthalle Bratislava as an autonomous publicly-funded organisation of the Ministry of Culture of the Slovak Republic and was the author of the organisation's Founding Document. In 2018, Artbase, the online database of contemporary Slovak visual art, was established on her initiative. As a curator, she has prepared many exhibitions in Slovakia and abroad. Selection: *Open Depository – permanent exposure of the collection*, 2011; *Stano Filko – Oklif Onats: Tranzscendenteaog 5.D. (4.3.)*, 2012 – 2013; *Contextual Art. Art in a Context of Art 1991 – 2011*, 2013; *PARADOX 90. Curatorial Concepts During Meciarism (1993 – 1998)*, *Out of Limits*, 2014; *Pavla Sceranková: Collision of Galaxies*, 2015; *Krištof Kintera: Natural Nervosity*, 2016; *Look What Is Back? The Slovak State in Contemporary Art*, 2016; *Ilona Németh: Eastern Sugar*, 2018; *Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. After Bári Raklóri*, 2020; *Szilárd Cseke, Stano Masár: Sustainable Empathy*, 2022.
nina.vrbanova@gmail.com

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri, detail, Kunsthalle Bratislava, kurátorka Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

„Generácia, ktorá príde po nás, nemá okolo seba také vzduchoprázdno, aké sme cítili my“

EMÍLIA RIGOVÁ v rozhovore s NINOU VRBANOVOU

Anotácia

Rozhovor vizuálnej umelkyne Emílie Rigovej s kurátkou a teoretičkou umenia Ninou Vrbanovou vznikol pri príležitosti samostatnej výstavy autorky na prestížnej adrese viedenského mumok-u. Výstava pod názvom *Nane Oda Lavutaris/Who will play for me?* avizuje novú etapu v tvorbe Rigovej a zároveň zhodnocuje viacročnú spoluprácu so šéfkurátorom mumok-u Rainerom Fuchsom, ktorý výstavu kurátorsky zastrešil. Rozhovor okrem samotného výstavného projektu reflektuje aj širšie súvislosti diela autorky, jeho významové a vizuálne vrstvy. Zameriava sa na zastúpenie autorky v rámci medzinárodnej scény, jej inštitúcií a kolektívnych prehliadok typu *Triennale di Milano*.

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri, Kunsthalle Bratislava, kurátorka Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri, Kunsthalle Bratislava, kurátorka Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

Nina Vrbanová: *Na jar 2020 sme spoločne pripravili tvoju samostatnú výstavu v Kunsthalle Bratislava, ktorou si kriticky reflektovala aspekty vizuálnej reprezentácie Rómov v dejinách západného umenia a kultúry. Na aktuálnej výstave vo viedenskom mumok-u rovnako zapájaš archeológiu rómskej kultúry, avšak v celkom nečakanom štýle a výraze. Kam zmizla Bári Raklóri?*

Emília Rigová: Nemyslím si, že je až taký nečakaný. Predvojom k výstave v *mumok-u* bola moja samostatná výstava v pražskom *Artist Lab-e* (2020), kde som prvýkrát prezentovala fragment z výstavy, ktorá je dnes v *mumok-u*. Už keď som odchádzala do NYC na rezidenciu (2019), tak som v istom zmysle chcela s *Bári Raklóri* „skončiť“. Cítila som, že sa potrebujem vymaniť z obraznosti samej seba, resp. zapájania svojho vlastného tela a podoby v mojich projektoch. Súviselo to hlavne s tým, že som po roku 2018 začala vo svojom programe spracovávať oveľa komplexnejšie historické naratívy, ktoré som už nechcela rozvíjať primárne len prostredníctvom svojho tela – teda štylizovaním sa do postavy *Bári Raklóri*. Ale *Rakli* isto nikam nezmizla (smiech). Teším sa na dva projekty, v ktorých sa moje telo znovu objaví. Sú to veľmi osobné, intímne projekty. V prvom odkryvám tému sterilizácie rómskych žien a osobnú skúsenosť mojej matky, druhý projekt zrkadlí vnútornú rodovú hierarchiu a jej podoby v súčasnej rómskej rodine. Námety k obojm projektom zbieram už naozaj dlho a sama som zvedavá, kedy budem mať chuť ísť s nimi von.

Nina Vrbanová: *Z našich rozhovorov a rovnako z vývinu tvojej tvorby vnímam koncept autorského alter ega Bári Raklóri ako naplnený. Veľmi funkčne sa napokon prepájal aj s frekventovanými*

žánrami a médiami tvojej doterajšej tvorby. Autorská výstava v mumok-u už ukazuje aktuálny posun. Nenájeme na nej autoportrét, autorskú performance, ani iné priame znaky či kód tela. Predsa len, nemáš obavu z absencie tohto naratívu pri vnímaní tvojich diel?

Emília Rigová: Vôbec nie. Naopak. Možno to tak čítaš, že sa ti koncept *Bári Raklóri* javí (už) ako naplnený. Ono je to skôr naopak. Trvalo desať rokov, kým som prostredníctvom tohto alter ega upriamila pozornosť na isté veci či celkovo (naše) stereotypné vnímanie sveta vo všeobecnosti, nielen cez prizmu minority. Keď som s touto témou začínala, môj umelecký program bol podstatne vyspelejší než to, s čím som túto tému začala verejne „propagovať“. Narážam na prvé digitálne maľby, v ktorých som sa štylizovala do polohy lascívnej a peknej „cigánočky“. Zámerne som prvé roky pracovala s insitívnym obrazom a vracala sa na začiatok toho, kde „to“ všetko vzniklo. Vravela som si, že nemôžem začať hneď so svojou autorskou performanciou – ja som potrebovala najskôr zdeštruovať to, voči čomu som sa od začiatku vymedzovala. Možno som sa mohla hneď v roku 2012 (kedy vznikla *Bári Raklóri*) natrieť čiernou farbou a urobiť performanciu *Crossing B(l)ack*, ale myslím si, že by mi nikto nerozumel, čo sa to snažím demonštrovať. Mne išlo od začiatku o dialóg, ale ten môžeš viesť až vtedy, keď sú obe strany „v téme“. A to bola pre mňa od začiatku postava *Bári Raklóri*: vtiahla diváka hlbšie do témy – ako si ty raz sama o mne napísala s tým známym sloganom – *čo je osobné, je politické*. Dnes si už môžeme dovoliť aj takýto posun – nezaradiť svoje telo či autoportrét do projektu (ako je tomu na výstave v *mumok-u*), ale to súvisí viac s tým, že samotné publikum sa v mojej téme či téme akejkoľvek inakosti či minority „profesionalizovalo“. Obavu

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri, Kunsthalle Bratislava, kurátorka Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri, Kunsthalle Bratislava, kurátorka Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

z absencie naratívu *Bári Raklóri* pri čítaní mojich diel nemám. Vo všeobecnosti, jedinou obavou, akú pri svojej práci mám, je tá, že (raz) nebudem mať čo povedať. Ale to nijako nesúvisí s postavou *Bári Raklóri*. Ak budem mať čo povedať, tak mi bude jedno, či to bude s ňou alebo bez nej.

Nina Vrbanová: *Komu je adresovaná alebo kam mieri otázka v názve viedenskej výstavy „Who will play for me?/Ktože mi zahrá?“*

Emília Rigová: Otázka vychádza hlavne z názvu jej rómskej časti – *Nane oda lavutaris*, čo v preklade z rómčiny znamená *Nie je tu žiadny muzikant*. Je to stará (ľudová) rómska pieseň, aj keď takto by sme ju asi v majoritnom archíve označenú nenašli. Bola by zaevidovaná ako *cigánska ľudová pieseň*. Je to stará pieseň, ktorej nápev sa v súčasnom ROMPOP-e stále často využíva. Názov výstavy v majoritnej reči *Who will play for me?/Ktože mi zahrá?* je pokračovaním mojej stratégie, ktorú používam pri tvorbe názvov svojich diel či projektov už dlhšie. Keď použijem názov v rómčine, prihovám sa ním priamo k Rómom, ktorým niečo oznamujem, väčšinou v prvej osobe ich priamej reči. Majoritný názov je potom už „len“ ako statement. Ak si pamätáš výstavu *Keres Kultura/Robíme Kultúru!*, tak tam bola moja „hra“ viditeľná hlavne pre ľudí, ktorí vedia po rómsky. Kým *keres kultura* znamená *robiš kultúru* (prehovám priamo k jednotlivcovi – ty (Róm) robíš kultúru), tak, naopak, v tom majoritnom jazyku *Robíme kultúru/We create culture*, to už ako keby oznamujem/e verejnosti, že aj my (Rómovia) robíme kultúru. Ale vrátim sa k *Nane oda lavutaris*. Už v tej starej piesni sa spieva: „*Nane oda lavutaris, kaj mri gilí te bašavel*“ (*Niet takého muzikanta, čo by mi zahrál*). V mojej viedenskej výstave hrajú hlavnú rolu staré notové záznamy rómskych piesní. Notový záznam je v zásade najstaršou európskou formou fixácie (zápisu) piesne či hudobnej skladby. Každý, kto sa stretol so žánrom (tradičnej) rómskej piesne, napr. *halgato*,

vie, aké je náročné správne interpretovať tento žáner len prostredníctvom notového záznamu. Bez osobnej znalosti tzv. *loke gila* (druh rómskej hudby určenej len na počúvanie, nie na tanec) ju proste muzikant nezahrá, alebo zahrá, ale nie správne. Touto výstavou sa pýtam alebo oznamujem viacero vecí naraz. Samotné „*Ktože mi zahrá?*“ v tom majoritnom jazyku, môže byť vnímané ako „Kto mne (ako Rómke) tu zahrá? Kto mi rozumie? Kto pozná moju pieseň? (moju kultúru)?“ V istom zmysle je notový záznam takejto tradičnej rómskej piesne nefunkčný – nepresný, rovnako ako doterajšie písomné historické materiály opisujúce život a kultúru Rómov z pohľadu majoritného autora. Názov výstavy v rómčine *Nane oda lavutaris* je ale aj smerom k súčasnej kultúre Rómov tak trochu kritický. Dnes už naozaj len málo hudobníkov komponuje piesne napr. v štýle *halgato* – predsa len, automatický bubeník „zabil“ tak trochu aj samotnú tradičnú rómsku hudbu. *Halgato* s automatickým bubeníkom proste nezahrá.

Nina Vrbanová: *Výstavy súčasného vizuálneho umenia skutočne skôr výnimočne rezonujú na emocionálnej úrovni, obzvlášť pokiaľ ide o rôznorodé (post)konceptuálne prístupy. Za tvojím dielom pritom stojí akademické poznanie a tiež dlhodobý živý záujem o rómsku identitu a jej súvislosti. Tá sa na výstave v mumok-u sprítomňuje ako mimoriadne lyrická až dojemná najmä vďaka starým rómskym piesňam, ktoré v priestore znejú cez seba ako reakcia na prítomnosť divákov.*

Emília Rigová: Divák ich vlastne spúšťa svojím pohybom po výstavnom priestore. Až keď sa priblíži k notovému záznamu piesne, ktorý je vytesaný do čiernej žuly, zachytí ho senzor, ktorý spustí „môjho“ mechanického „muzikanta“, teda strojček, ktorý je upevnený na pianíne. Až tým, že si chce ísť „prečítať“, čo je to na tom kameni vytesané, spustí pieseň do zvukovej podoby trochu ťarbavo znejúcej melódie.

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Cohani z Koni Ajlend. Podľa Báři Raklóri, Kunsthalle Bratislava, kurátorka
Nina Vrbanová, marec – júl 2020. Foto: Martin Marenčin

Nina Vrbanová: *Bola istá clivota alebo dojemnosť súčasťou tvojej koncepcie? Priamo na otvorení výstavy na tento emocionálny efekt bezprostredne reagovalo viaceró návštevníkov a návštevníčok. Pre tých z nás, ktorí nateraz dôsledne nepoznáme históriu a súvislosti rómskej (nielen hudobnej) kultúry, to môže byť cesta scitlivenia a zaujatia.*

Emília Rigová: Bála som sa oveľa väčšej kakofónie (smiech). Áno, emócie tu gradovali. Pre mňa samú bola inštalácia tejto výstavy jeden obrovský zhuk emócií. Bolo to až povznášajúce – nehanbím sa použiť toto slovo – vidieť rôzne vrstvy ľudí bezprostredne reagovať na to, čo videli a počuli. Už počas inštalovania výstavy, teda desať dní pred jej otvorením, som dostávala obrovský feedback cez emóciu, ktorú so mnou ľudia zdieľali. Ja som však clivotu či dojemnosť, ktorú spomínaš v otázke, dala do konfrontácie s niečím živým, krásnym a farebným. A presne o tom kontraste to je. Napriek tomu, že v istom zmysle môžeme o tradičnej kultúre Rómov hovoriť už len v minulom čase, tak predsa len tu vzniká a existuje niečo súčasné, čo na tradícii vzniklo a vyrástlo.

Nina Vrbanová: *Je z tvojho pohľadu relevantné uvažovať nad mierou istej angažovanosti vo sfére pozitívneho zviditeľnenia rómskej agendy a trendov či kvalít súčasného vizuálneho umenia ako takého? Ako vnímaš toto prepojenie v súvislosti s tvojimi výstavami v mumok-u, Kunsthalle Bratislava či na tohoročnom Triennale di Milano?*

Emília Rigová: Keby som necítila potrebu vyjadriť sa verejne k nejakým veciam, že by sa ma to netýkalo priamo a osobne, asi by ma nikto neprinútil angažovať sa v tejto téme a *de facto* jej podriaďiť celý svoj umelecký program. V prvom rade by mali byť angažovaní len tí, ktorí chcú sami niečo robiť a určite by som z toho nerobila trend, ani na jednej strane, ani na druhej. Ani na strane premotivovaného podporovania mladých ľudí s rómskou identitou s cieľom podporiť ich v tom, aby sa verejne „prostituovali“ ako „iné“ Rómky či Rómovia a glorifikovali svoje „rómstvo“. Verím, že nevystavujem v *mumok-u* preto, že som Rómka, ale preto, že mám kvalitný umelecký výstup. Mohla by som byť neviem čo všetko, ale nemyslím si, že by som sa dostala až sem, keby moje výsledné projekty boli, povedzme, (iba) priemerné. Ale chápem, že veľa ľudí hľadá za mojím úspechom Sorosa alebo môj etno-pôvod. Je to pre mnohých jednoduchšie, ako sa konfrontovať s realitou.

Nina Vrbanová: *Oslovenie k realizácii samostatnej výstavy vo Viedni prišlo od šéfkurátora mumok-u – Rainera Fuchsa. Ako prebiehala vaša spolupráca? Môžeš prípadne porovnať skúsenosť z domácich a zahraničných inštitúcií tohto typu?*

Emília Rigová: Keď ma Rainer oslovil, bolo to ako malý zázrak. Ja som zrovna v tom čase vymyslela koncept tejto výstavy a začala som hľadať priestor, kde by som ho mohla zrealizovať. Pôvodne sme s Marošom Rovňákom (exriaditeľ Stredoslovenskej galérie v Banskej Bystrici) uvažovali, že by sme tento projekt zrealizovali (jednu jeho časť) vo Vile Dominika Skuteckého, z čoho neskôr zišlo, ale naozaj sme už vtedy hľadali možnosti, ako by som to niekde mohla zrealizovať. Takže, keď ma Rainer oslovil k spolupráci, neváhala som a predstavila som mu celú koncepciu tohto projektu. Bol od začiatku nadšený – myslím, že to hneď z prvej pochopil. Oslovil ma v prvej vlne pandémie, takže najskôr sme komunikovali prostredníctvom mailu, neskôr, keď sa už dalo cestovať, tak som chodila na stretnutia priamo do *mumok-u*. Od začiatku som bola prepojená s celým tímom, ktorý na výstave spolupracoval – produkčná a editorka katalógu – každá so svojim tímom. Potom to už šlo všetko ako po masle. Mala som šťastie na ľudí, s ktorými som pracovala už predtým, ako napr. Jan Mucska, ktorý pre mňa vyrobil mechanické strojčeky, reprodujúce notový záznam piesne prostredníctvom pianína. Bez Jana by táto výstava nebola možná, verím, že ešte budeme spolupracovať. Výstavu som prišla inštalovať desať dní pred otvorením a bola to prvá skúsenosť, kedy bolo naozaj všetko tak, ako má byť a s ničím nebol problém. Je rozdiel, keď máš na všetko ľudí, ako keď si máš niečo realizovať s jedným človekom. To sa naozaj nedá porovnať. Mala som tam zvlášť tím elektrikárov, osvetlovačov, floristov a ďalších, ktorí inštalovali, vešali na stenu atď.

Pomedzi inštaláciu chodili ďalšie skupiny zamestnancov, ktorí o mne pripravovali videomedailón, fotili atď. Proste, videla som, ako to vyzerá, keď sa to dá, keď sú na to peniaze, ale hlavne, keď sú ľudia zvyknutí chodiť na kultúru. Naozaj, čo ma najviac prekvapilo, bol ten obrovský rozdiel v návštevnosti – a to sa bavíme o Viedni, ktorá je hodinu cesty od Bratislavy. Každý deň, keď som chodila inštalovať, som videla veľké aj malé skupiny alebo individuality, ktoré prišli do *mumok-u* na výstavu. Proste sú viac zvyknutí žiť s kultúrou a chodiť na kultúru – to je ten rozdiel. Vtedy sa to všetko dá robiť oveľa viac profi – to je ten kľúč.

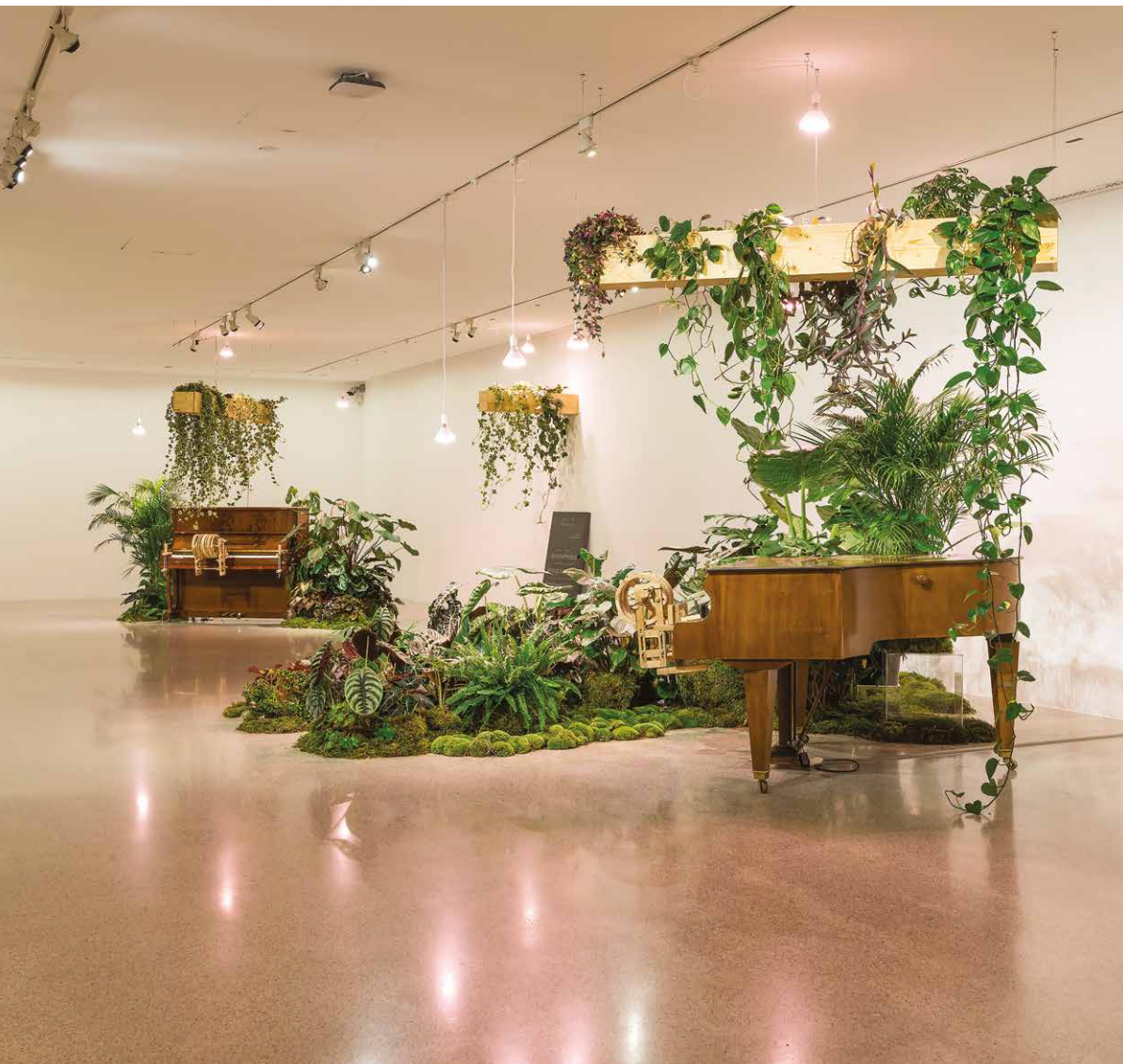
Nina Vrbanová: *Výstava sa spolu s katalógom pripravovala vo viac ako ročnom predstihu, jej otvorenie bolo posunuté, resp. odložené v dôsledku pandemických komplikácií. Môžeš priblížiť pozadie vzniku tohto projektu po autorskej, resp. koncepcnej stránke?*

Emília Rigová: Koncepcia výstavy *Nane oda lavutaris/Who will play for me?* v istom zmysle završuje môj desaťročný kontinuálny umelecký projekt, v ktorom rekontextualizujem rôzne dobové historické spisy a artefakty súvisiace so životom a kultúrou Rómov. V tomto konkrétnom projekte sa hlavným zdrojom inšpirácie stali staré notové záznamy už zaniknutých rómskych skladieb, ktoré boli zozbierané Bohuslavom Valaštanom v prvej polovici päťdesiatych rokov 20. storočia na území Slovenska. Z jeho zbierky som pre výstavu vybrala tri notové záznamy, prostredníctvom ktorých tematizujem „pravdivosť“ dobových záznamov týkajúcich sa života a kultúry Rómov vo všeobecnosti. Notový záznam – najstarší a dlhú dobu najvýznamnejší spôsob uchovávanía hudobnej informácie v našich kultúrnych dejinách –, je v mojom projekte podrobený kritike istej nefunkčnosti či zložitosti interpretovať pieseň či skladbu tradičnej rómskej piesne. Každý zberateľ či zberateľka rómskych piesní typu napr. *halgato* pozná špecifické ťažkosti spojené s ich zápisom v rytmických aj melodických zložkách. A následne ich interpretáciou z notového záznamu. Štandardná európska notácia totiž nepozná znaky, ktoré by zachytili rytmické nuansy a ťahavé melodické tvary typické pre tento typ piesne.

Ak by som sa mala vrátiť úplne na začiatok, tak fyzická podoba výstavy sa odvinula od môjho pôvodného výskumu, ktorý som začala realizovať už počas pobytu v Residency Unlimited v NYC v roku 2019. Počas nej som začala pracovať s dobovým notovým zápisom tradičnej rómskej piesne, ktorú na rôznych územiach Európy zozbierali predstavitelia európskej hudobnej folkloristiky z etnomuzikológie či etnológie. V prvej fáze som primárne hľadala piesne, ktoré by nejakú odkazovali na *porajmos* (rómsky holokaust). Zároveň ma fascinovala predstava, že by som nejakú z nich mohla spoznať – keby som ju počula od niekoho spievať či hrať. Začala som si vytvárať audio a videoarchív rôznych ľudí – väčšinou hudobníkov, ktorí vedeli čítať noty, ako sa učia spievať pieseň, ktorú som im dala. Mám videoarchív rôznych muzikantov, ktorí sa podľa notového záznamu učili hrať či spievať rómsku pieseň. Tým, že som bola práve v NYC, mám skutočne rôznu mix národností a krajín, z ktorých daní ľudia boli. Zásadný moment nastal, až keď sa do môjho mini-výskumu zapojili Rómovia. Dávali to takmer „na prvú“, ale nie preto, že by boli lepší hudobníci ako tí nerómski. Skôr preto, že napriek tomu, že nepoznali konkrétnu pieseň z notového záznamu, poznali daný žáner tzv. *loke gila* – pomalé piesne, medzi ktoré sa radí aj *halgato*. Mali s nimi autentickú skúsenosť, a tak sa im podarilo ľahšie a rýchlejšie uchopiť to, o čom v podstate bola pieseň. Práve pri tomto zistení som sa rozhodla nepokračovať v tomto projekte cez videonahrávky. Nechcela som vo výsledku v nejakej skratke ukázať, že Rómovia sú lepší hudobníci ako nerómovia, hoci presne to môj videoarchív dokazoval.

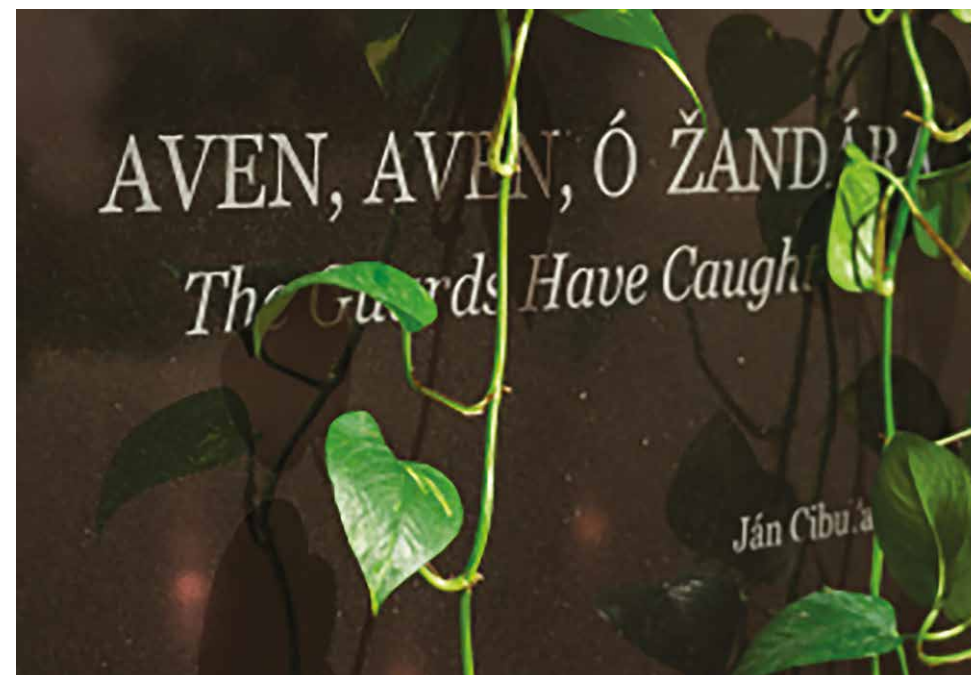
K tomuto projektu som sa vrátila neskôr v roku 2020, keď som časť z neho prezentovala na sólo výstave *REVIVE/PURANO HANGOS* v pražskej galérii *Artivist Lab*. Použila som len jednu pieseň – *Aven aven o žandara* (*Žandári nás pochytili*). Časť piesne – jednu jej pasáž, ktorá je priamo odkazom na *porajmos* –, som dala Janovi Mucskovi upraviť do podoby akéhosi mechanického objektu – strojčka, ktorý je pripnutý na pianíno a dookola na klaviatúre vyťukáva jednu a tú istú pasáž, kde sa spieva „*Nestrihajte nás dohola, radšej pôjdem do tábora*“. Prostredníctvom textov

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Nane Oda Lavutaris / Who Will Play for Me? Kurátor Rainer Fuchs (8. 10. 2022 – 5. 5. 2023), mumok – Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig Wien. Foto: Klaus Pichler, © mumok

Pohľad do inštalácie výstavy Emília Rigová: Nane Oda Lavutaris / Who Will Play for Me? Kurátor Rainer Fuchs (8. 10. 2022 – 5. 5. 2023), mumok – Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig Wien. Foto: Klaus Pichler, © mumok

piesní, zaznamenaných na dobovom notovom zázname, vytváram v aktuálnom vizuálnom jazyku autentický statement, týkajúci sa konštruktú rómskej identity – napr. pieseň *Či čorav či drábavav* (*Nekradnem a nevestím*), ktorú som zároveň vybrala aj na performance počas otvorenia výstavy. Kamenár tam text tejto piesne vysekával priamo do kameňa. Performatívny vstup kamenára sekajúceho notový záznam danej piesne do kameňa rozrušuje, no zároveň zviacvýznamňuje mechanické nereferenčné „tóny“ znejúce v prostredí simulovaného rastlinného environmentu.

Nina Vrbanová: Jednou z dôležitých významových rovín inštalácie je aj pôvod a vzájomná koexistencia živej prírody – rastlín, ktoré si zapojila. Aký je ich kontext? Ako ich možno vnímať a chápať?

Emília Rigová: Výber rastlín pre výstavu podmienil ideový zámer celého konceptu, ktorý je mojou vrstevnatou autorskou alúziou. Zastupuje obraz vnímania rómskej kultúry v európskej spoločnosti. Základ použitej kolekcie rastlín tvoria najmä tri druhy a ich poddruhy či kultivary. Sú to *alokázie*, *begónie* a *kalatey*. Kolekcia je rozšírená o ďalšie podobné (áronovité) druhy rastlínstva, väčšinou zelenolisté rastliny, ako napr. *monstera*, *maranta* a pod. Ak by sme hľadali pôvod týchto (väčšinou) exotických rastlín, našli by sme takmer identickú paralelu k miestam, ktoré predkovia dnešných (európskych) Rómov kedysi obývali a z ktorých pred viac ako 1500 rokmi začali migrovať do rôznych krajín sveta, aby sa napokon (aspoň istá časť) usadila (aj) v Európe. Pôvod *alokázie* či *begónie* a *kalatey* (niektoré ich najstaršie druhy) nájdeme naozaj od severozápadnej Indie cez Perziu až po Južnú Ameriku. Ich exotický a orientálne divoký vzhľad v prenesenom význame zastupuje obraz „cigánov“ tak, ako boli vnímaní po príchode do Európy

tunajšou spoločnosťou (približne 11. až 12. storočie). V inštalácii je rastlinstvo navrhnuté tak, aby asociovalo živý organizmus epifytu. Epifyt – ako ho poznáme z rastlinnej ríše, je ďalšou alúziou, cez ktorú vytváram môj pohľad na súžitie Rómov a nerómov, cez ktorý chcem pretvoriť zaužívaný pohľad na rómsku minoritu ako parazitujúcu na majoritnej spoločnosti. Kolekcia rastlín použitá na výstave je symbolickým živým konštruktom pretrvávajúceho obrazu univerzálnej inakosti.

Nina Vrbanová: Väčšina návštevníkov tvojej výstavy pri kontakte s dielami asi ihneď pochopí, že ich pohľad na rómsku hudobnú kultúru môže byť skreslený, resp. pomerne plochý. Aká je skutočne v historickom a aktuálnom kontexte?

Emília Rigová: Myslím si, že si to môžu uvedomiť pri viacerých mojich projektoch a nielen špecificky v pohľade na hudobnú kultúru Rómov – spomeň si na leitmotív výstavy *Čohani z Koni Ajlendi. Podľa Bári Raklóri*. Ľudia majú vo všeobecnosti Rómov spojených s rôznym klišé či stereotypom a vznikajú tu rôzne mylné skratky v duchu „Rómovia = osada = chudoba = rómska kultúra“. Pritom kultúra Rómov je naozaj veľmi pestrá a rôznorodá, ale hlavne v niečom totálne špecifická voči majoritnej kultúre – nedisponuje vlastnými písomnými dejinami. Napriek tomu sú to práve Rómovia, ktorí tú lokálnu majoritnú kultúru rozsievali a premiešavali (transnacionálne) krížom-krážom po celej Európe aj mimo nej. To, čo dnes označujeme ako tradičná rómska pieseň či tradičná rómska hudba, je fakticky mŕtve. Ešte v minulom storočí by sme ju však našli ako funkčnú súčasť kultúry Rómov, s jej aktívnou podobou v rôznych sociálnych využitíach. *Phurikane gila* – teda starodávne piesne, boli súčasťou rodinných tzv. *bašaviben*, teda zvykov a zábav. Verejnosť vníma rómsku hudbu výrazne len cez tú zábavu, ale to, čo sa s určitou zachovalosťou dodnes, sú práve zvyky súvisiace s tzv. *loke gila* – teda piesňami, medzi ktoré sa radí aj *halgato* a väčšina Rómov pri nich ešte aj dnes odprevádza svojich blízkych na druhý svet. Pieseň fungovala kedysi v komunite ako katarzný nástroj, v ktorej sa interpret či interpretka „žalovali“ svetu zo svojej bolesti.

Nina Vrbanová: Výstave vo Viedni tento rok predchádzalo tvoje zastúpenie na Triennale di Milano, ktoré zastrelila berlínska organizácia ERIAC. V rámci konceptu Roma Pavilion si tu predstavila inštaláciu oltár(RIG) z roku 2020, ktorá je priestorovou a rovnako, v istom zmysle, memoriálnou kumuláciou teba a tvojej tvorby ako Bári Raklóri. Mýlim sa?

Emília Rigová: Inštalácia *oltár(RIG)* (za tento názov ďakujem Petre Hanákovkej) bola súčasťou mojej samostatnej výstavy *Kale bala parno muj/Biela huba, čierne vlasy* v Schemnitz Gallery (2020). Naozaj som vtedy celú výstavu koncipovala ako obzretie sa za tým, čo všetko som prostredníctvom *Bári Raklóri* urobila alebo zažila. Je to v istom zmysle oltár, ktorý je plný rôznych objektov, artefaktov zo súkromnej zbierky či zmenšenín mojich starších diel, odkazujúcich k ľuďom a príbehom, ktoré som na ceste s *Bári Raklóri* zažila a ktoré formovali môj vizuálny jazyk. Súčasťou inštalácie je aj autorská kolekcia siedmich videí. Keď som posielala celú inštaláciu do Milána, tak som napočítala 170 častí, z ktorých sa skladá. A ja mám ku každej tej jednej veci absolútne osobitý príbeh, ktorý ju uvádza do širších súvislostí celej inštalácie. Ale tie zase nepotrebujem úplne odhaľovať – len ma baví vidieť naraz takúto svoju osobnú pojmovú mapu, ktorú som si (pre samu seba) „zakonzervovala“. Ja ten *oltár(RIG)* vnímam v istom zmysle ako svoj autoportrét. Keď ju ERIAC vybral na tohtoročnú prezentáciu na *Triennale di Milano*, potešila som sa. Ale moja účasť v tom celom je vlastne jeden „veľký bazar“, keď si uvedomíš, aké postavenie majú Rómovia v Taliansku (doteraz neboli uznaní ako etnická skupina), tak je to v tom umeleckom svete dosť odvážne, že zaradia rómsky pavilón na medzinárodnú výstavu.

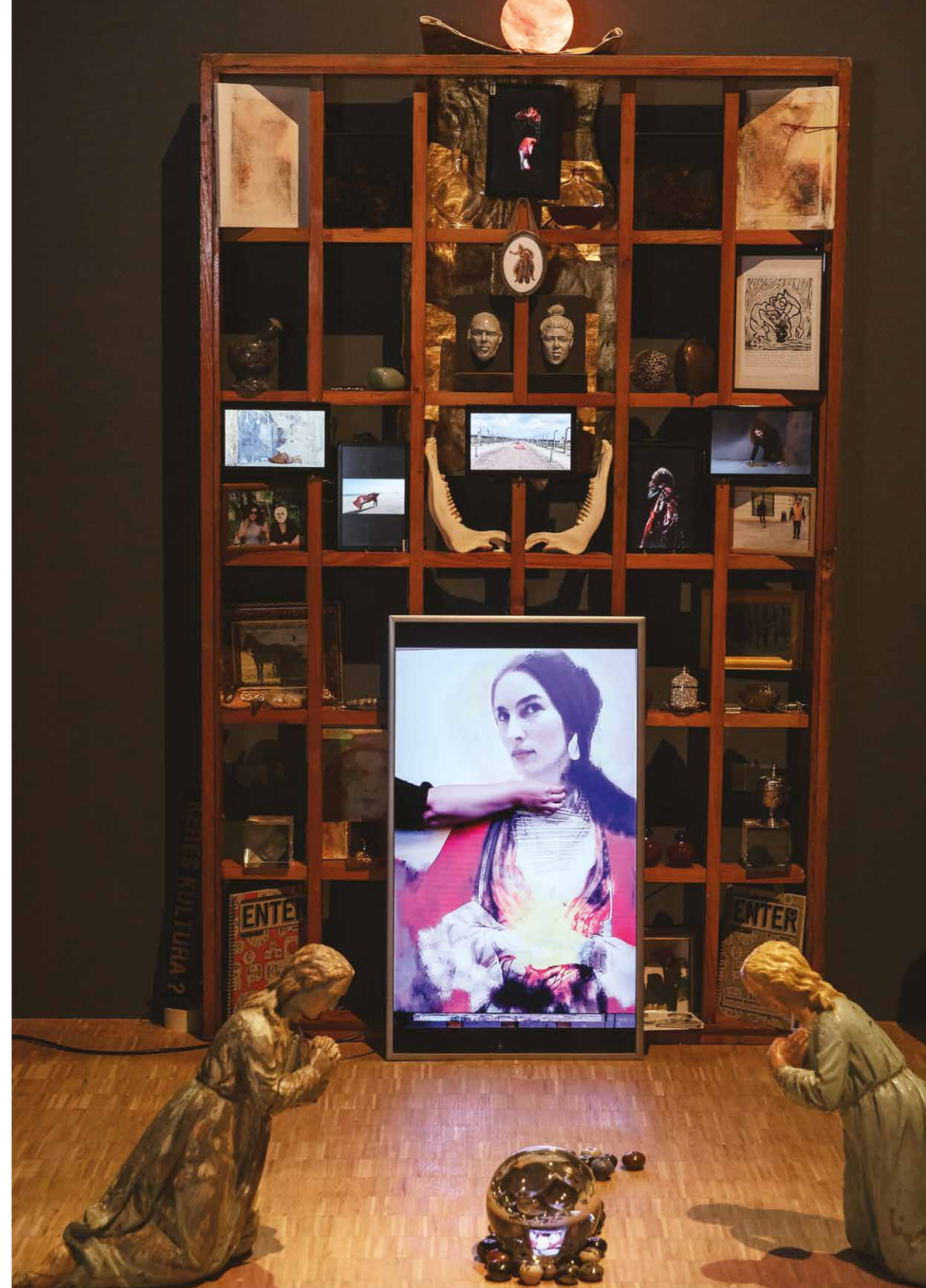

Nina Vrbanová: *Ktorí autori alebo autorky ťa ovplyvnili? Ako vnímaš pozíciu rómskych umelcov a umelkýň na súčasnej medzinárodnej scéne?*

Emília Rigová: Spomeniem skôr diela, ktoré ma nejako formovali v úplne mladom veku počas strednej školy. Pamätám si ako dnes, keď som prvýkrát čítala Sylviu Plath a jej *Sklenený zvon* alebo *Knihu neklidu* od Fernanda Pessoa. Pamätám si ešte na jednu knihu, ktorú mali rodičia v knižnici – Stanislav Grof a *Dobrodružstvo sebaobjavovania*. Dodnes sa k týmto titulom vraciam. Prvé roky na výške som študovala diela Carla Gustava Junga – všetko, čo som k nemu dokázala nájsť.

Pozíciu umelcov a umelkýň, ktorí pracujú so svojou rómskou identitou na súčasnej medzinárodnej scéne, vnímam ako politickú aktivizáciu súvisiacu jednak s emancipáciou kultúry Rómov, no na druhej strane je rovnako silne individuálna a každý autor či autorka z tohto okruhu svojou tvorbou prispieva k oveľa rozmanitejšiemu pohľadu na rómsku identitu, než sme ju doteraz poznali. Fínska autorka Kiba Lumberg (*1956) vytvorila dnes už ikonické dielo *Black Butterfly* v roku 2000. Je to len niečo vyše dvadsať rokov, čo vôbec niekto zvnútra komunity verejne pracoval s kritikou svojej rómskej identity či celkovo prezentoval kritický pohľad na život v komunite. Jej výrok „*Moja duša sa nevojde do cigánskej sukne*“, považujem za prvý verejný statement a len ťažko si viem predstaviť úspech prvého rómskeho pavilónu na benátskom bienále v roku 2007 bez tohto diela.

Pohľad od inštalácie výstavy Emília Rigová: *And the One Doesn't Stir without the Other*, kurátorka: Timea Junghaus, organizátor ERIAC. Roma Pavilion, 23rd International Art Exhibition Triennale di Milano, 15. 6. – 11. 12. 2022. Foto: Davide Mandolini

Detaily inštalácie Emílie Rigovej na výstave *And the One Doesn't Stir without the Other*, kurátorka: Timea Junghaus, organizátor ERIAC. Roma Pavilion, 23rd International Art Exhibition Triennale di Milano, 15. 6. – 11. 12. 2022. Foto: Davide Mandolini

Kiba a jej osobná skúsenosť, ktorú verejne prezentovala, v istom zmysle posmelila mladú súčasnú generáciu Rómov, ale hlavne Rómiek, keďže jej dielo mnohovrstevne rozpráva o postavení ženy a queer osoby v „tradičnej“ rómskej komunite. Generácia, ktorá príde po nás, nemá okolo seba také vzduchoprázdno, aké sme cítili my, keď sme vyrastali. Tvorba napr. *Selmy Selman* (*1991) je už dnes svetová a má naozaj veľmi silné postavenie na medzinárodnej scéne, vďaka čomu ovplyvňuje veľa mladých žien z komunity. Jej performancia *You have no idea* (2016) výborne ilustruje mnohovrstevnosť jednak percepcie vnímania diela, ale hlavne pozíciu, z ktorej autor/autorka prehovára. A práve táto pozícia v dejinách umenia chýbala.

Detaily inštalácie Emílie Rigovej na výstave *And the One Doesn't Stir without the Other*, kurátorka: Timea Junghaus, organizátor ERIAC. Roma Pavilion, 23rd International Art Exhibition Triennale di Milano, 15. 6. – 11. 12. 2022. Foto: Davide Mandolini

Nina Vrbanová (*1986, Slovensko) je kurátorka a kritička súčasného vizuálneho umenia. Študovala na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre a na Karlovej Univerzite v Prahe. V rokoch 2009 – 2013 pracovala ako kurátorka a projektová manažérka Galérie Cypriána Majerníka v Bratislave. Doktorandské štúdium absolvovala v rokoch 2010 – 2016 v odbore estetika. Od roku 2014 pôsobila v Kunsthalle Bratislava ako kurátorka, v rokoch 2017 – 2021 ako riaditeľka a šéfkurátorka. Zaslúžila sa o vznik Kunsthalle Bratislava ako samostatnej príspevkovej organizácie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a je autorkou jej zriaďovacej listiny. V roku 2018 bola z jej iniciatívy spustená online databáza súčasného slovenského vizuálneho umenia Artbase. Ako kurátorka pripravila množstvo výstav na Slovensku a v zahraničí (výber: *Otvorený depozitár – stála expozícia zbierky*, 2011; *Stano Filko – Oklif Onats: Tranzscendenteaoq 5.D. (4.3.)*, 2012 – 2013; *Kontextuálne umenie. Umenie v kontexte umenia 1991 – 2011*, 2013; *PARADOX 90. Kurátorské koncepcie v období mečiarizmu (1993 – 1998)*, *Mimo limity*, 2014; *Pavla Sceranková: Zrážka galaxií*, 2015; *Krištof Kintera: Prirodzená nervozita*, 2016; *A je tu zas? Slovenský štát v súčasnom umení*, 2016; *Ilona Németh: Eastern Sugar*, 2018; *Emília Rigová: Čohani z Koni Ajlend. Podľa Bári Raklóri*, 2020; *Szilárd Cseke, Stano Masár: Trvalo udržateľná empatia*, 2022).
nina.vrbanova@gmail.com

